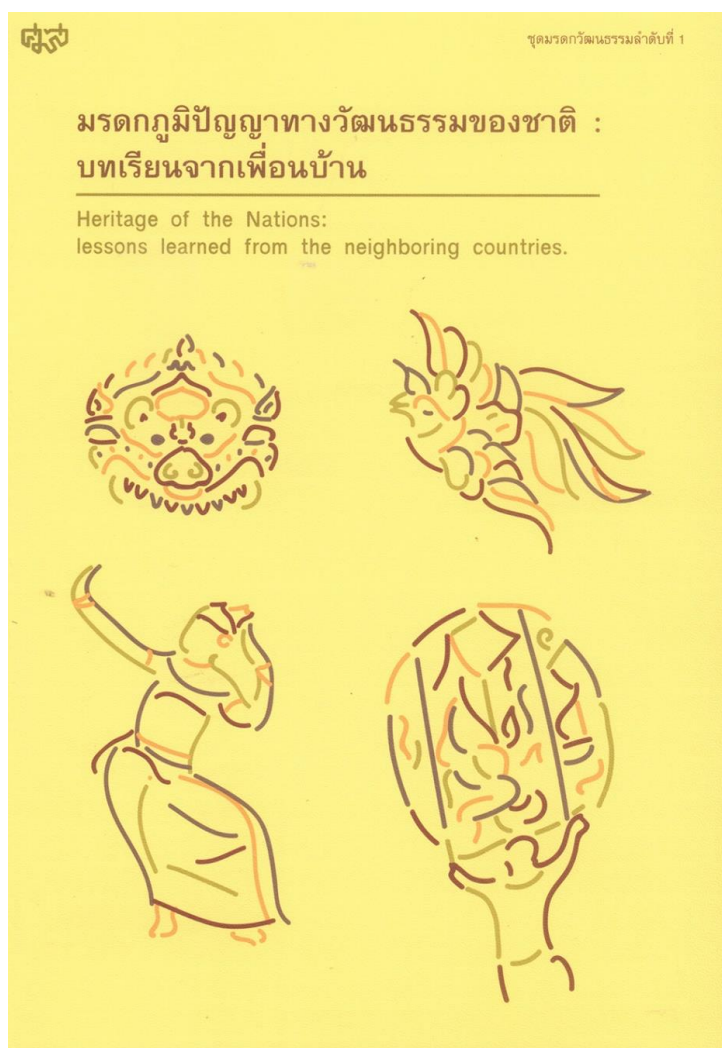

SERIES พิพิธภัณฑสถานและมรดกวัฒนธรรม

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ : บทเรียนจากเพื่อนบ้าน (Heritage of the Nations: lessons learned from the neighboring countries)

วิภาวดี โก๊ะเคำ
บรรณารักษ์ ห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

ภาพหน้าปกหนังสือ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ : บทเรียนจากเพื่อนบ้าน
(Heritage of the Nations: lessons learned from the neighboring countries)
โดย สุดแดน วิทิลักษณ์ บรรณารักษ์ / อิศระ ชูศรี, พจนก กาญจนจันทร์, สุดแดน วิทิลักษณ์
และ เทียมสุรย์ สิริศรีศักดิ์ ผู้แปล

หนังสือ **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ: บทเรียนจากเพื่อนบ้าน (Heritage of the Nations: lessons learned from the neighboring countries)** จัดพิมพ์ขึ้นโดย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2560 โดยมีจุดประสงค์เพื่อเผยแผ่ความรู้ “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” อ้างอิงตาม “อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ พ.ศ. 2546” เพื่อให้ผู้อ่านได้ร่วมค้นหาคำตอบ และทำความเข้าใจมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างหลากหลาย

เนื้อหาภายในหนังสือเล่มนี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้ **ส่วนที่หนึ่ง** เริ่มต้นด้วยบทความที่จะสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของอนุสัญญาที่องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO) หรือ ยูเนสโก ได้นิยามขึ้นเป็นการปูพื้นเพื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงหลักการ แนวคิด ความเป็นมาของอนุสัญญาของยูเนสโกมาสู่ความสัมพันธ์ต่อการออกพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในประเทศไทย **ส่วนที่สอง** กรณีตัวอย่าง 6 บทความ แปลจากภาษาต่างประเทศที่ต้องการหยิบยกให้เห็นถึงประเด็นการเปรียบเทียบแต่ละประเทศที่มีต่ออนุสัญญา ปัญหาที่พบ และมาตรการบังคับใช้ของประเทศกรณีตัวอย่าง

ปฐมบท “มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” สู่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

เริ่มต้นหนังสือเกริ่นนำด้วยบทความ **“มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ: บทเรียนจากเพื่อนบ้าน”** เขียนโดย สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ บทความนี้เป็นการนำเสนอการสถาปนาของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 จากการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ พ.ศ. 2546 ที่ยูเนสโกได้จัดทำขึ้น ส่งผลให้ประเทศสมาชิกอื่นๆ ที่เข้าร่วมและประเทศไทยต้องมีมาตรการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage) เพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของประเทศภาคีอนุสัญญา เนื่องจากก่อนหน้านี้ในอนุสัญญามรดกโลก (Convention Concerning the Protection of the World and Natural Heritage) ได้นิยามความหมายของ มรดกทางวัฒนธรรม “cultural heritage” ครอบคลุมแค่ 3 ลักษณะ คือ อนุสรณ์สถาน อาคาร และผลงานที่เกิดจากมนุษย์หรือธรรมชาติ อนุสัญญาฉบับนี้เป็นการเลือกปกป้องเฉพาะมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ทำให้ประเทศภาคีอนุสัญญาเริ่มตระหนักถึงการรักษามรดกทางวัฒนธรรมในรูปแบบอื่นๆ เช่น พิธีกรรม วรรณกรรม และประเพณี เป็นต้น

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้เปรียบเทียบให้เห็นถึงประเด็นของการนิยามความหมายของคำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ในพระราชบัญญัติที่รัฐบาลไทยจัดทำ และคำว่า “Intangible Cultural Heritage” ในอนุสัญญาที่ยูเนสโกจัดทำ มีความแตกต่างกันบางประการ นิยามศัพท์ของคำว่า “Intangible Cultural Heritage” ในบริบทของประเทศไทยได้มีผู้นิยามไว้หลากหลาย เช่น มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ มรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่กายภาพ และมรดกวัฒนธรรม

ทางจิตใจ เป็นต้น ผู้เขียนจึงต้องการนำเสนอให้เห็นการแปลความหมายของประเทศภาคีอนุสัญญา
 วรรณะทะเลเพื่อให้เห็นจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของอนุสัญญากำหนดกลางบริบทของประเทศภาคี
 อนุสัญญาที่มีความหลากหลายและแตกต่างกัน

ความสับสนของการนิยามความหมาย “Intangible Cultural Heritage” ในประเทศไทย
 ก่อให้เกิดการถกเถียงเป็นวงกว้าง กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมในฐานะผู้รับผิดชอบ
 ได้พยายามหาบทสรุปโดยการเปิดเวทีรับความคิดเห็นเพื่อหาคำตอบ และมีมติให้ใช้คำว่า “มรดกภูมิ
 ปัญญาทางวัฒนธรรม” แทนคำว่า “มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” โดยประกาศในราชกิจจา
 นุเบกษา เมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2559

หุติยบท “มรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมของชาติ”

บทความแปลที่ได้จากการคัดสรรเนื้อหา เป็นกรณีตัวอย่างในการถอดบทเรียน
 ประกอบด้วย 6 บทความ ดังนี้

บทความที่ 1 มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมมีชีวิตของกลุ่มคน เขียนโดย
 เฟเดอริโก เลนเซอร์นินี (Federico Lenzerini) แปลโดย อิศระ ชูศรี บทความนี้เป็นการนำเสนอให้
 เห็นถึงมรดกภูมิปัญญาที่ผูกโยงอยู่กับกลุ่มคน สิทธิมนุษยชน แต่อำนาจของการถูกเลือกให้เป็น
 ต้นแบบมรดกทางวัฒนธรรมจากการได้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมข้าง
 น้อยถูกลดทอนความสำคัญ และถูกกลืนกลายให้เหลือเพียงรูปแบบที่มีความคล้ายกัน อนุสัญญาที่
 อาศัยต้นแบบของอนุสัญญามรดกโลก ค.ศ. 1972 สะท้อนให้เห็นว่า “มรดกวัฒนธรรมที่ได้รับการ
 ขึ้นทะเบียน” เป็นการแสดงถึงการจัดวางตำแหน่งคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม แท้จริงแล้วควร
 ตระหนักถึงการรักษามรดกวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ และในบทความนี้ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็น
 ว่าอนุสัญญาควรมีความสอดคล้องสิทธิมนุษยชน เอื้อต่อผู้สร้างและผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม
 ตามสิทธิแท้จริงเพื่อรักษาซึ่งความหลากหลายทางมรดกวัฒนธรรมที่มีอยู่

**บทความที่ 2 “ของฉัน ของเธอ หรือของเรา?” ความขัดแย้งระหว่างอินโดนีเซียและ
 มาเลเซีย เหนือมรดกวัฒนธรรมร่วม** เขียนโดย จิน จิน ชอง (Jinn Winn Chong) แปลโดย
 เทียมสุรย์ สิริศรีศักดิ์ บทความนี้เป็นการนำเสนอให้เห็นถึงความขัดแย้งจากการแย่งชิงมรดกทาง
 วัฒนธรรมเพนเดต (pendet) ซึ่งเป็นนาฏกรรมท้องถิ่นของบาหลี รวมถึงมรดกวัฒนธรรมอื่นๆ
 ในพรมแดนระหว่างประเทศอินโดนีเซียและมาเลเซียทำให้ทั้ง 2 ประเทศมีความขัดแย้งกันอย่าง
 รุนแรง อาจกล่าวได้ว่าต้นตอของปัญหาความขัดแย้งในบางครั้งก็ไม่ได้เกิดขึ้นจากปัญหาทาง
 การเมือง หรือศาสนา แต่เป็นการแย่งชิงมรดกทางวัฒนธรรมในแง่ของการแสดงถึงทรัพย์สินทาง
 ปัญญา ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นถึงการทบทวน ตรวจสอบประวัติศาสตร์ของประเทศ การซ้อนทับของ
 มรดกวัฒนธรรมต่อปริณทลโดยรอบ เพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการในการอ้างสิทธิ์เหนือมรดกทาง
 วัฒนธรรม และลดปัญหาการใช้ความรุนแรง

บทความที่ 3 เมื่อไม่มีผลงานชิ้นเอก: ผลกระทบอันแจ่มชัดและมรดกวัฒนธรรมที่ไม่เป็นกายภาพในโลกที่มีพรมแดน เขียนโดย เคธี โฟลีย์ (Kathy Foley) แปลโดย สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ บทความนี้เป็นการนำเสนอให้เห็นถึงผลกระทบของอนุสัญญาที่แสดงให้เห็นถึงอำนาจที่แฝงอยู่ของการสร้างรัฐชาติ จึงทำให้รูปแบบของอนุสัญญาถูกตีกรอบขึ้นจากแนวคิดในบริบทของตะวันตก ซึ่งไม่สอดคล้องกับบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีมรดกวัฒนธรรมร่วมกัน เช่น ศิลปะการแสดง โขนของประเทศไทยและประเทศกัมพูชา ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นประเด็นการยกเลิกประกาศ “ผลงานชิ้นเอกด้านมุขปาฐะและมรดกที่ไม่เป็นกายภาพของมนุษยชาติ” (Masterpieces of oral and Intangible Cultural Heritage of Humanity) ในปี ค.ศ. 2001 นำมาซึ่งการตอกย้ำให้เห็นความเหลื่อมล้ำของมรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกจัดวางตามคุณค่า จากแนวคิดดังกล่าวจึงทำให้อนุสัญญาถูกพัฒนาขึ้นเพื่อให้ครอบคลุมกับกับมรดกทางวัฒนธรรมของในมิติอื่นๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาสู่การสถาปนา “อนุสัญญามรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่เป็นกายภาพ” (Intangible Cultural Heritage Convention) ในปี ค.ศ. 2006

บทความที่ 4 จากรูปแบบของพิธีกรรมสู่จุดดึงดูดนักท่องเที่ยว: การท่องเที่ยว การแปลงรูปแบบนาฏศิลป์ดั้งเดิมของกัมพูชาในโลกที่เปลี่ยนแปลง เขียนโดย เซเลีย ทูชแมน-รอสตา (Celia Tuchman-Rosta) แปลโดย อิศระ ชูศรี บทความนี้เป็นการนำเสนอให้เห็นถึงประเด็นปัญหาของการเปลี่ยนผ่านของนาฏศิลป์กัมพูชาที่มีความสัมพันธ์กับสังคมและเศรษฐกิจ ผู้เขียนได้ชี้ชวนให้เห็นอำนาจทางสังคมและเศรษฐกิจที่ซุกซ่อนอยู่ในนาฏศิลป์กัมพูชา ต้องปรับตัวจากระบำโบราณดั้งเดิมที่แฝงไปด้วยความเชื่อ ประเพณี การเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถูกแทนที่ด้วยภาพลักษณ์สวยงามเพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวของกัมพูชา เมื่อยูเนสโกประกาศให้ศิลปะการแสดงดังกล่าวได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ (UNESCO’s intangible heritage list for humanity) นาฏศิลป์กัมพูชากลายเป็นเป็นสินค้าเพื่อความบันเทิง และถูกถอดรากถอนโคนจากความสัมพันธ์ของประเพณี พิธีกรรม สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ลดทอนให้มีรูปแบบศิลปะนาฏศิลป์ที่ขาดจากสาระแก่นสารดั้งเดิม

บทความที่ 5 การจួយใช้วัฒนธรรม: การเมืองของมรดกวัฒนธรรมที่ไม่เป็นกายภาพในเวียดนาม เขียนโดย ออสการ์ ซาเลมิงค์ (Oscar Salemink) แปลโดย เทียมสุรย์ ลีศรีศักดิ์ บทความนี้เป็นการนำเสนอให้เห็นถึงการยกระดับมรดกทางวัฒนธรรมที่แฝงไปด้วยการตอบสนองอำนาจทางการเมืองตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับนานาชาติ หลังจากได้รับมรดกทางวัฒนธรรมของเวียดนามได้ขึ้นทะเบียนโดยยูเนสโก เช่น เฮวี ฮอยอัน (Hoi An), อ่าวฮาลอง (Ha Long Bay) และ ญาญัก (nha nhac) ดนตรีราชสำนักของเฮวี เป็นต้น ผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่ตามมา คือ ผู้มีอำนาจในระดับต่างๆ ต้องการเข้ามาควบคุมถือสิทธิ์เบ็ดเสร็จเพื่อหยิบฉวยผลประโยชน์ตามลำดับ ผู้เขียนมองว่ามรดกทางวัฒนธรรมกลายเป็น “สินทรัพย์ทางวัฒนธรรม” นำมาซึ่งการแข่งขันและเกิดความขัดแย้งกันเอง การขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมจึงเหมือนกับเหรียญสองด้านที่ด้านหนึ่งอาจจะช่วยฟื้นฟู รักษา มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้

คงอยู่ แต่ในขณะเดียวกันอำนาจของผู้ปกครองได้สร้างกระบวนการลดทอนคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้แปรเปลี่ยนเป็นเพียงสินทรัพย์ตามผลประโยชน์ที่แตกต่างกันออกไป

บทความที่ 6 บทบาทพิพธิภักดิ์กับการปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่ไม่เป็นกายภาพ เขียนโดย พัน โสวหย่ง (Pan Shouyong) แปลโดย พจนก กาญจนจันทร์ บทความนี้เป็นการนำเสนอให้เห็นถึงแนวความคิดการปกป้องและคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศจีนที่เป็นกายภาพและไม่เป็นกายภาพของจีนมีความสำคัญเท่าเทียมกัน เนื่องจากประเทศจีนอุดมไปด้วยความรู้มรดกทางประวัติศาสตร์ ชนกลุ่มน้อย และวัฒนธรรมภายใต้การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกับยูเนสโก ในบทความนี้ผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นถึงการลุกขึ้นมาเป็นผู้นำด้านการปกป้องคุ้มครองอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่เป็นกายภาพของจีนในกรณีของ “พิพธิภักดิ์” ในประเทศจีนมีอยู่ราว 2,300 แห่ง ตั้งแต่ขนาดเล็ก ขนาดกลาง ไปจนถึงขนาดใหญ่ การให้สิทธิชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้ตีความ กำหนดคุณค่าและความหมายของวัฒนธรรมตนเอง เป็นหลักสำคัญที่จะช่วยปกป้องคุ้มครองวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายให้คงอยู่อย่างแท้จริง

ปลายทางของหนังสือเล่มนี้จึงเป็นการชี้ชวนให้ผู้อ่านเห็นถึงการเรียนรู้แนวคิดพัฒนาการอนุสัญญา และการถอดบทเรียนผ่านประสบการณ์ประเทศเพื่อนบ้านกรณีตัวอย่างมาสู่การเข้าใจ “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” เพื่อยกระดับมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทยในฐานะสมาชิกอนุสัญญาอย่างสมบูรณ์

หนังสือเรื่องนี้อยู่รวมถึงหนังสือที่ว่าด้วยมานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม พร้อมให้บริการที่ห้องสมุด ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) สำหรับผู้ที่สนใจสามารถติดต่อสอบถามได้ที่ห้องสมุด หรือติดต่อเพื่อขอยืมหนังสือผ่านทาง Facebook Fanpage: ห้องสมุด ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร-SAC Library และ Line: @sac- Library

วันและเวลาให้บริการ

ห้องสมุด ชั้น 7-8 วันจันทร์-ศุกร์: 08.30-17.00 น. และวันเสาร์: 09.00-16.30 น.

ห้องสมุดสุขุ กาย ใจ วันจันทร์-ศุกร์: 08.00-18.00 น. และวันเสาร์: 08.00-17.00 น.

ผู้เขียน

วิภาวดี โท๊ะเค๋า

บรรณารักษ์ ห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)